

Archeologienota
Tongerlo (Westerlo) – Langstraat 97

Diego Gyesbreghs

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Diego Gyesbreghs

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/11

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	22
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	25
3	Samenvatting.....	27
4	Bibliografie	28
4.1	Publicaties	28
4.2	Websites	28
5	Bijlagen	29
5.1	Archeologische periodes	29

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroerendergoed.be>

² <https://geo.onroerendergoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2022K318

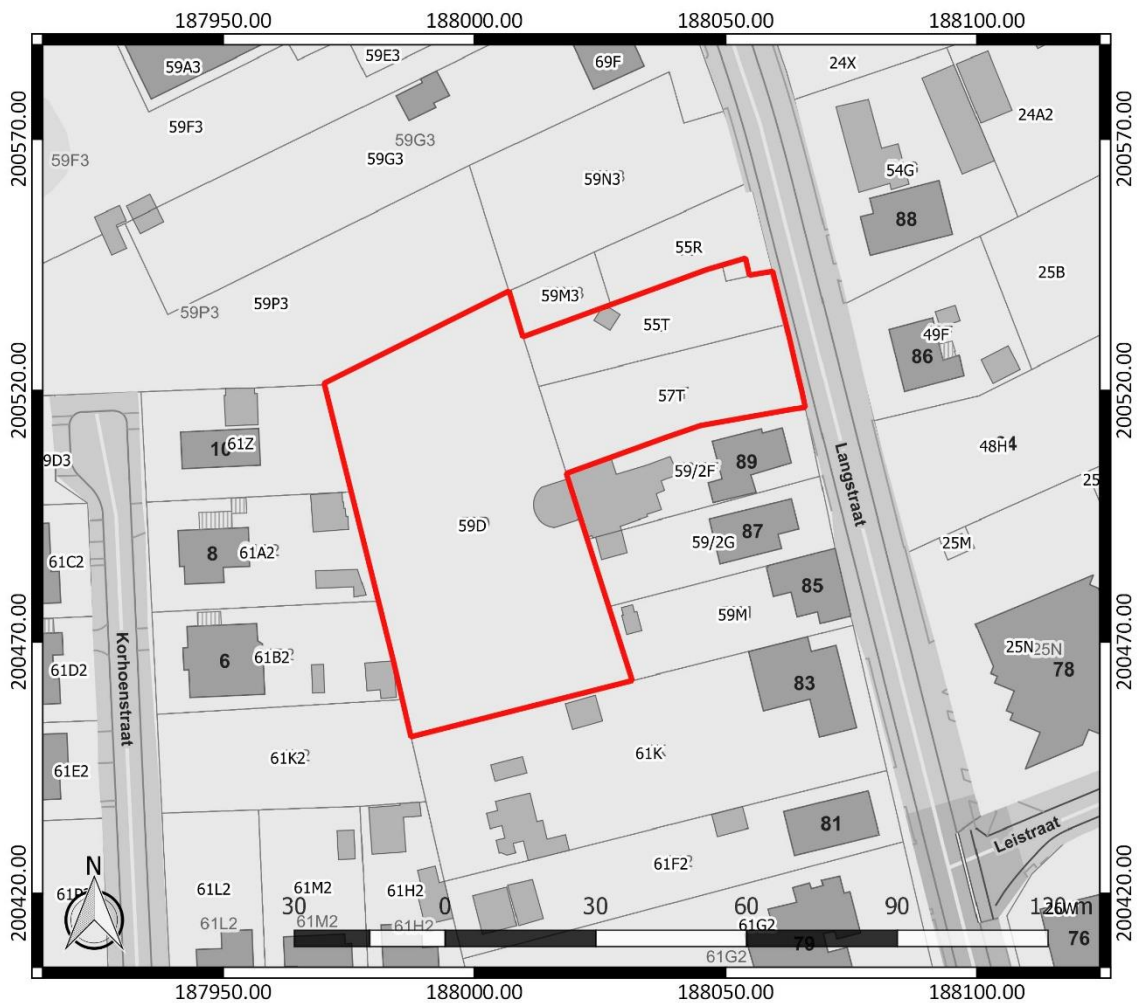
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Westerlo, Tongerlo, Langstraat, Leisehoeve

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 187970.10, 188065.88
- 200451.14, 200546.34

Kadastraal plan:

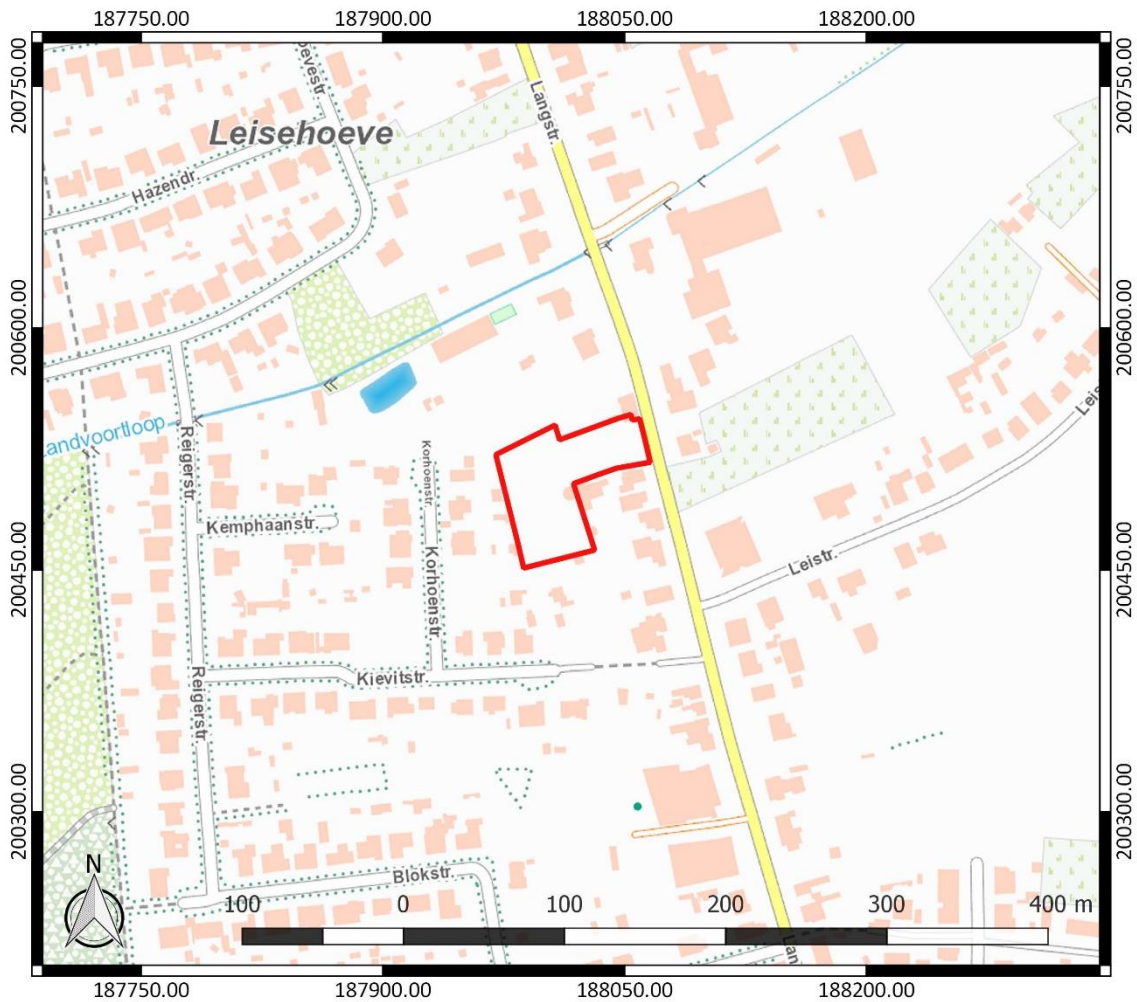

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Westerlo, Afdeling 2, Sectie E, nummers 55R, 55T, 57T en 59D

Oppervlakte onderzoeksgebied: 4753 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 01/12/2022 – 18/01/2023

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein worden eengezinswoningen voorzien. Hiervoor zullen enkele bestaande bomen gerood worden en het aanwezige tennisveld opgebroken worden. In totaal zullen er vijf eengezinswoningen komen die opgedeeld zijn in twee delen: op het noordelijk deel van het terrein zijn er drie woningen voorzien en op het zuidelijk deel zijn er twee woningen voorzien.

De toegangsweg zal voorzien worden aan de Langstraat. Langs de toegangsweg worden parkeerplaatsen voorzien, evenals een speelbos en een infiltratiebekken. De verstoringsdiepte van de nieuwe verhardingen bedraagt ca. 50 cm. De verstoringsdiepte van het infiltratiebekken bedraagt ca. 80 cm. Ook is hier plaats voorzien voor postbussen, vuilnis en nutsaansluitingen. Langs de randen van het terrein zal de bestaande beplanting behouden worden en of nieuwe bomen aangeplant worden. Langs de wooneenheden zullen hagen voorzien worden als afbakening. De voorziene wandelpaden zullen bestaan uit waterdoorlatende grasdallen. Hiernaast zullen de wandelpaden geflankeerd worden met doorwaadbare borders in vast bloemenverband. Centraal tussen de woningen, langs de toegangsweg, worden enkele zitbanken voorzien op een grindstrook.

De woningen zelf worden meer naar het westen op het terrein voorzien. Elke woning zal bestaan uit een kelder, twee verdiepen en een zolder. De verwachte verstoringsdiepte van de funderingen van de kelder liggen tot circa 3 m onder het huidige maaiveld. De kelder zal bestaan uit een technische ruimte met warmtepomp, een opbergruimte, een fietsenstalling en een inrit van de parkeergarage. Achteraan de woningen wordt telkens een terras voorzien dat niet waterdoorlatend is.

Elke woning wordt tevens voorzien van een regenwaterput van 5000 l en een septische put van 2000 l. Dit betekent plaatselijk een verstoring van het bodemarchief tot op een diepte van ca. 3,20 m.

Figuur 3: Inplantingsplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferreed geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het primitief kadasterplan (1830-1834), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen aan de noordelijke toegangsweg tot Tongerlo, tussen de Leyse Hoevestraat en de Bosstraat in het noorden, de Leistraat in het oosten, de Kievitstraat in het zuiden en de Korhoenstraat in het westen (Figuur 6). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch wordt het gekenmerkt door de nabijheid van de waterloop de Wimp, die ten zuiden van het onderzoeksgebied stroomt en die tevens de grens vormt van de deelgemeente van Tongerlo. De Wimp stroomt in oostelijke richting en mondt uit in de Grote Nete. Kleinere waterlopen die belangrijk zijn in de omgeving van het onderzoeksgebied zijn de Vaartloop en de Zandvoortloop in het noorden en de Oevelse Dreefloop in het westen (Figuur 8).

Geomorfologisch behoort Westerlo tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het meest laaggelegen deel van de depressie bevindt zich in de omgeving van Lier. Hier ligt de hoogte slechts enkele meters boven het huidige zeeniveau. De lage vlakte wordt doorbroken door twee duidelijke en relatief smalle, zuidwestnoordoost gerichte reliëfeenheden: de ruggen van Lichtaart en van Geel. De meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, sterkt zich uit van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee en is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. Op de rug loopt de hoogte op tot 33 m. De rug van Geel situeert zich zuidelijker en strekt zich ten zuiden van Olen uit, in de richting van Geel. Deze rug is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest.³

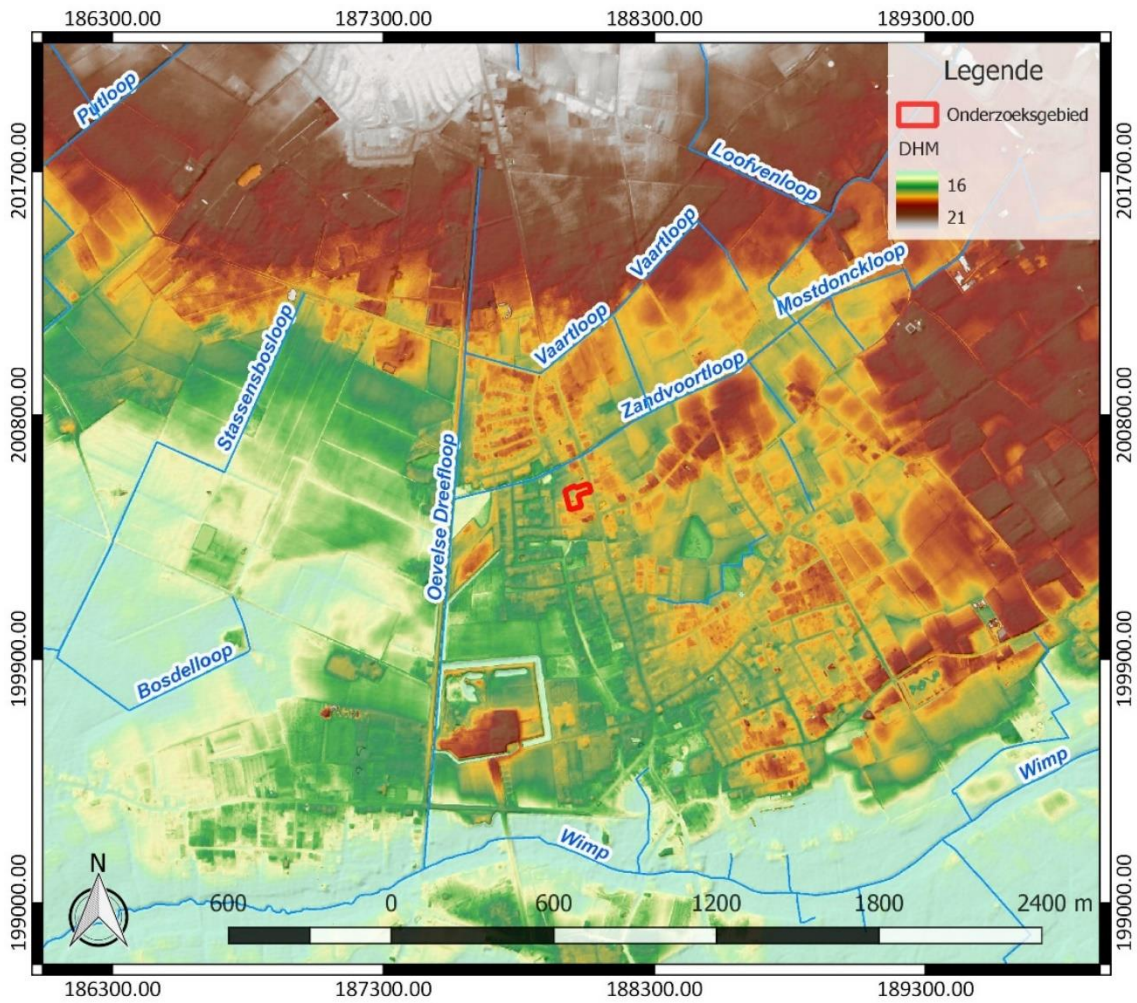
³ Goolaerts/Beerten 2006, 2

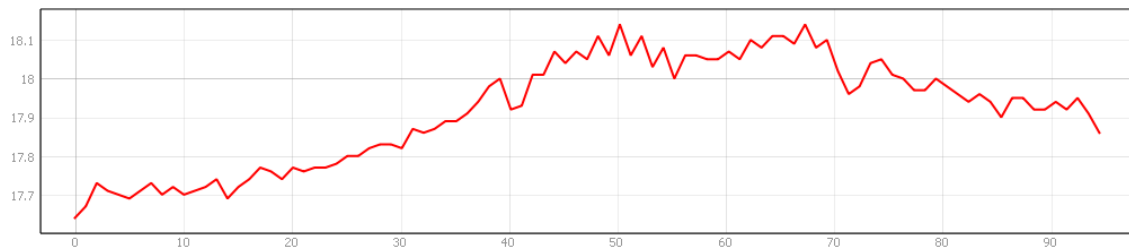
Figuur 6: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

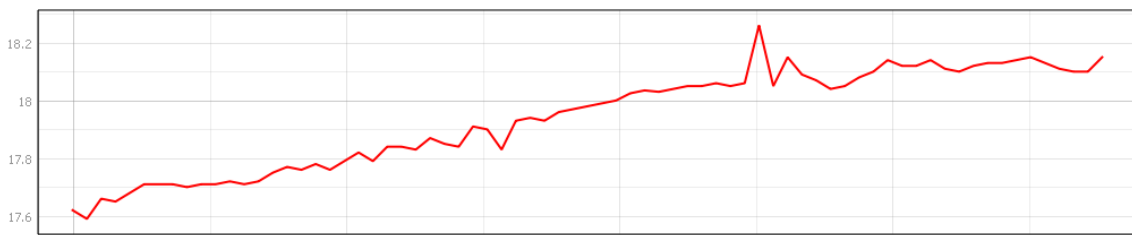
Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DHM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DHM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Hoogteverloop van west naar oost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 10: Hoogteverloop van noord naar zuid over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het onderzoeksgebied ligt in een overgangszone van hoger gelegen gronden naar de vallei van de Wimp toe (Figuur 9). Het terrein zelf ligt op een lichte opduiking in het landschap en helt af in noordwestelijke richting. Het kent een hoogte van tussen 17,59 en 18,26 m TAW (Figuur 9 en Figuur 10).

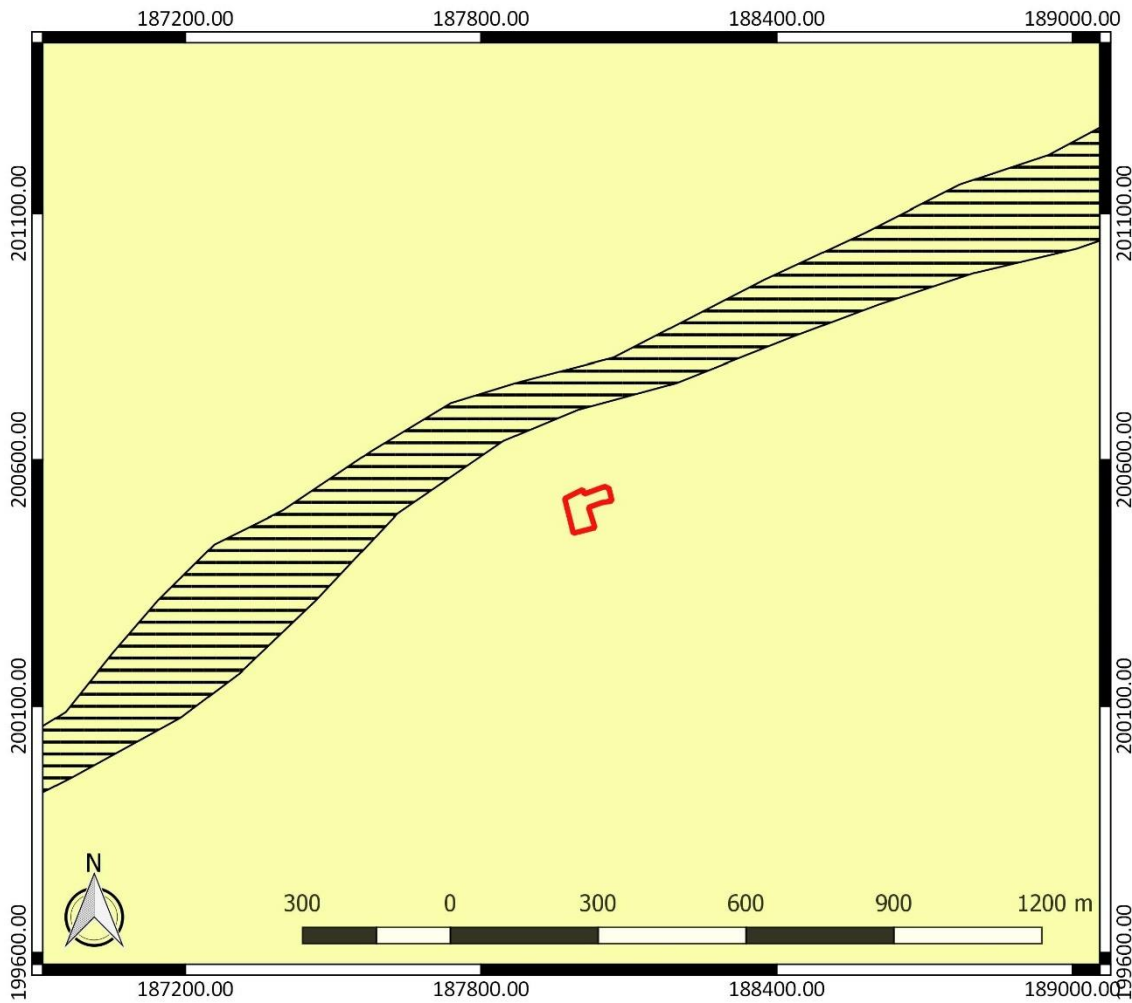
Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 22) bestaat uit de Formatie van Diest. Deze formatie wordt gekenmerkt door groen tot bruin zand, dat heterogeen en glauconietrijk is. Dit zand bevat meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke en micarrijke horizonten en wordt gekarakteriseerd door een schuine gelaagdheid.⁴

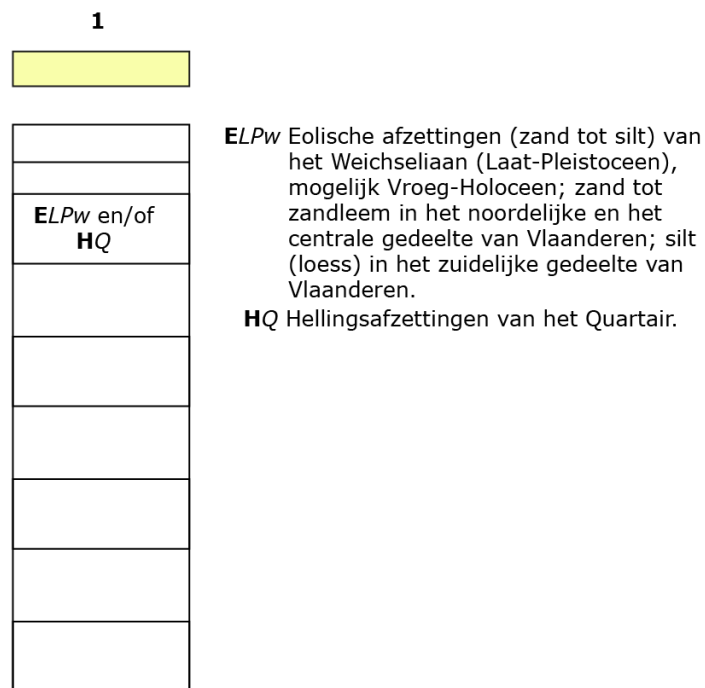
De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat in het noordwesten van het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich oudere getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen.⁵

⁴ Goolaerts/Beerten 2006, 2

⁵ www.geopunt.be/kaart

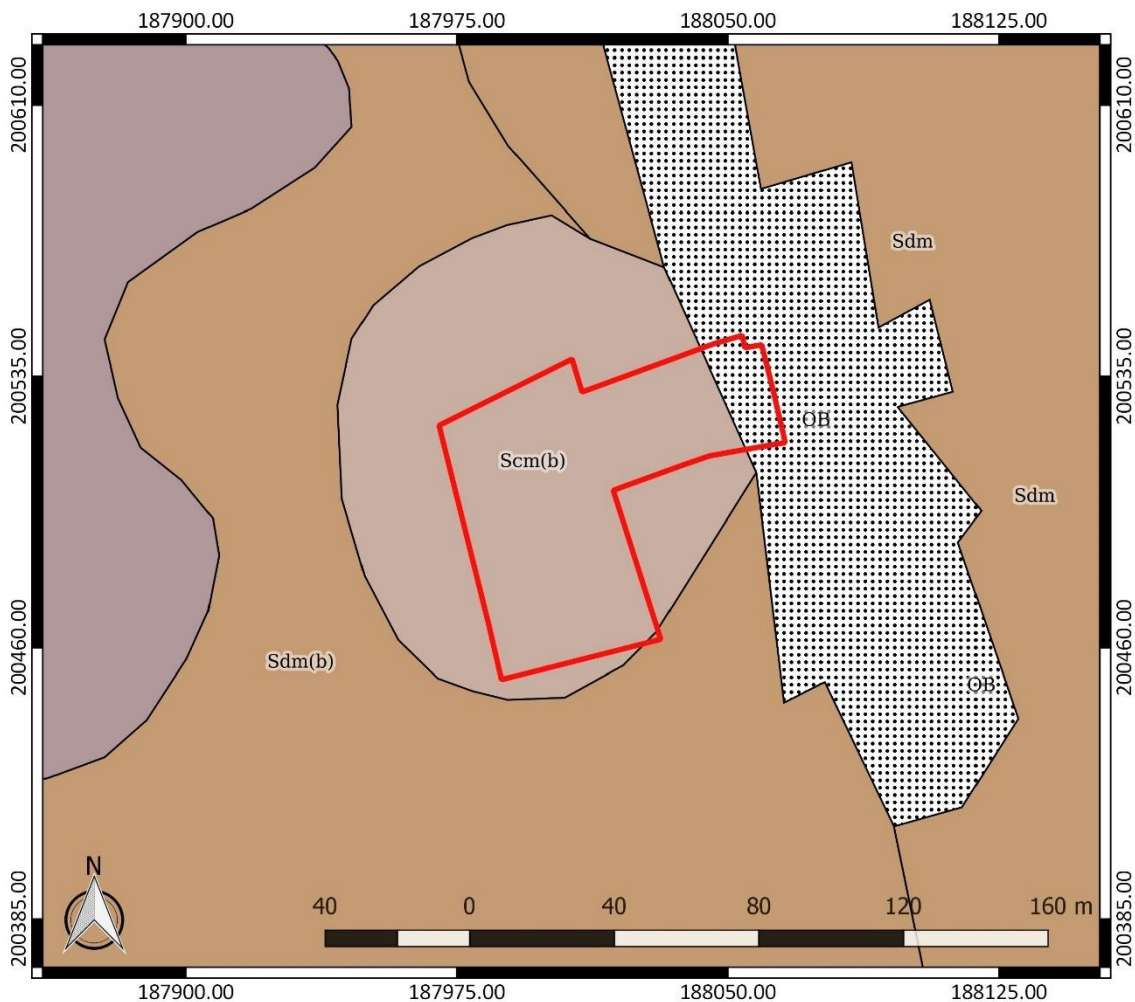

Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 14) situeert het oostelijk deel van het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Het merendeel van het terrein is eerder gesitueerd ter hoogte van een matig droge lemig zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont (Scm(b)). Rondom het terrein is deze bodem eerder nat (Sdm(b)).

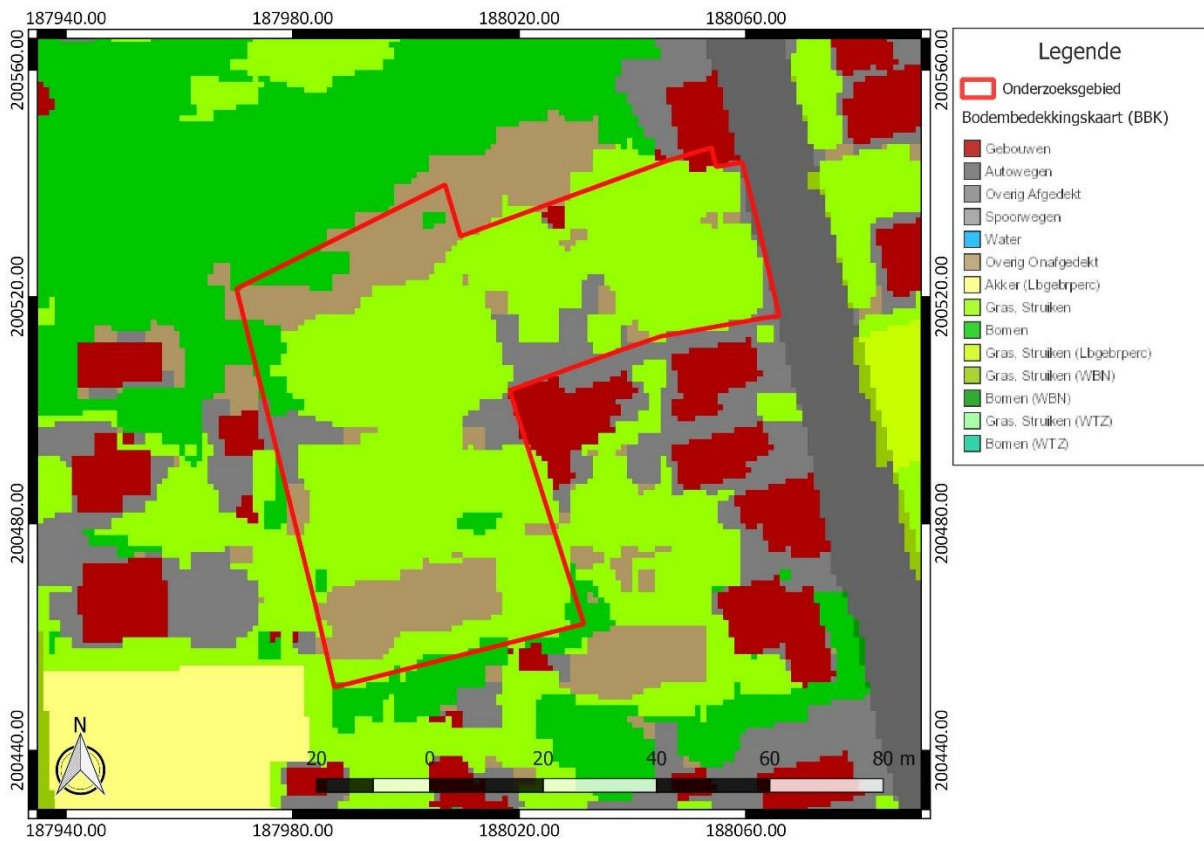

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A-horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁶

In het onderzoeksgebied zijn voornamelijk gras en struiken aanwezig. Op enkele plaatsen is verharding en bebouwing op te merken. Het noordelijke en zuidelijke deel van het onderzoeksgebied zijn beschreven als overig onafgedekt terrein (Figuur 15). Op een recente luchtfoto zien we dat op het zuidelijke deel van het terrein een tennisveld aanwezig is (Figuur 6).

⁶ Bastiaens/Van Moernick 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 15: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

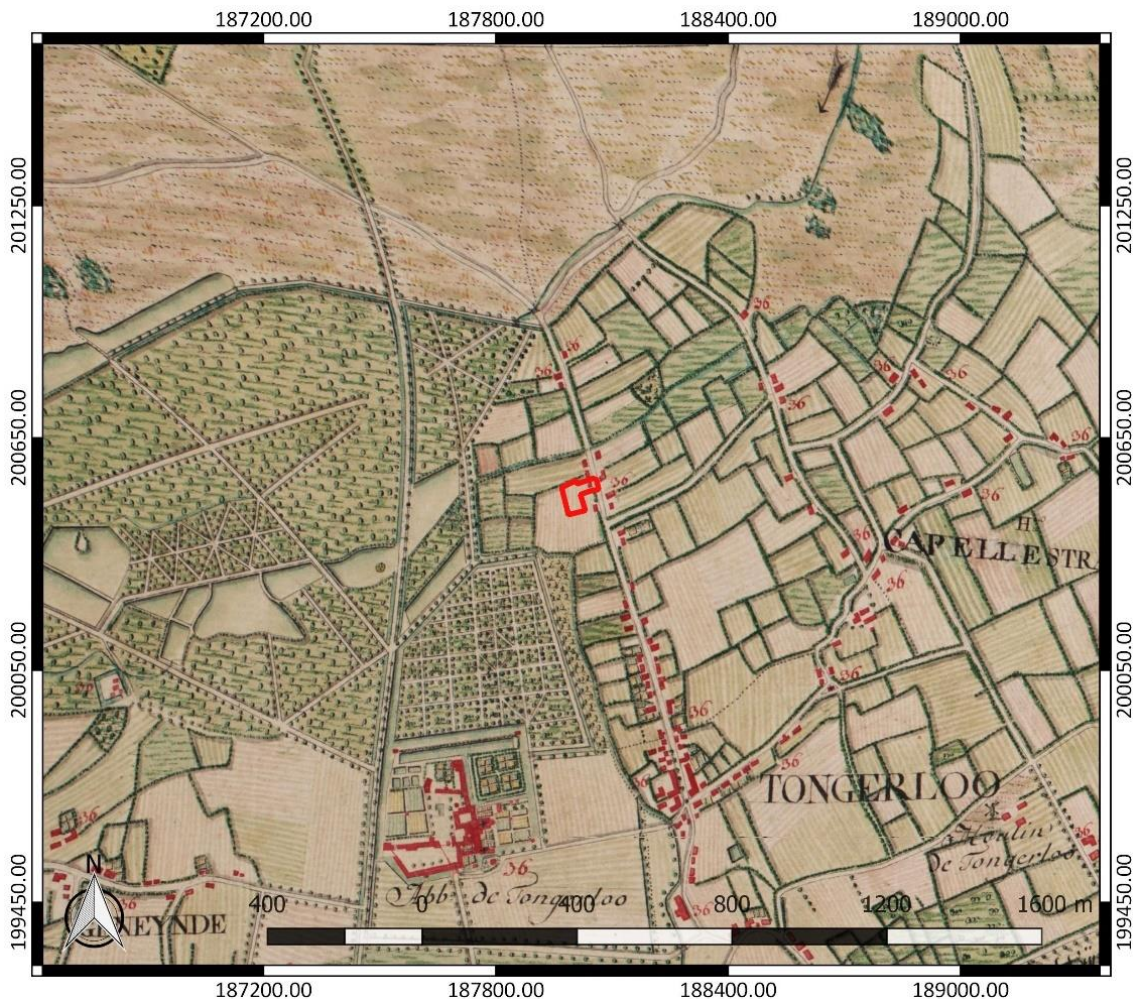
Tongerlo werd volgens archiefbronnen voor het eerst vermeld in 1267. De nederzetting ontstond als rivierdalnederzetting op de noordelijke valleiwand van de Itterbeek. De omgeving bestond voornamelijk uit drie landschapstypes: akkerareaal in het noorden van de gemeente, een vochtig beemdengebied in het zuiden van het grondgebied en een moerassige heidegrond aan de oostelijke kant.

Tongerlo was oorspronkelijk samen met Oosterwijk een zelfstandige gemeente en maakte tijdens de middeleeuwen deel uit van het kwartier van Herentals in het markgraafschap Antwerpen. De parochie Moeder Gods in Tongerlo was tot 1130 afhankelijk van Westerlo. Later was de parochie afhankelijk van de abdij van Tongerlo, die rond 1130-1133 werd opgericht door de Antwerpse Sint-Michielsabdij op de gronden van Giselbertus van Castelre in Tongerlo. Deze stichting was een premonstratenzerabdij en tot in 1140 een dubbelklooster. De abdij werd een van de beroemdste abdijen van het hertogdom Brabant en speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van Tongerlo en van de streek. De Norbertijnen beïnvloedden zowel het kerkelijke, als het wereldlijke en gerechtelijke leven in Tongerlo. De abt verwierf al vlug de heerlijke rechten van het dorp.

De schepenbank ging net als die van Westerlo voor burgerlijke zaken ten hoofde bij de Bijvang van Lier en voor criminele zaken bij de schepenbank van Zandhoven. De hogere rechtsmacht was vanaf 1357 voor de helft in handen van de abdij. Vanaf 1505 hield de abdij ook de andere helft in pand, om die uiteindelijk in 1644 aan te kopen en zo de volledige rechterlijke macht in het bezit te hebben. De abdij bezat ook elders in de Kempen en het Hageland gronden en kerkelijke en wereldlijke rechten. Ze stond in voor de ontginning van talrijke gronden en de inplanting van abdijschoven. De abdij bezat op

kerkelijk en bestuurlijk vlak ook het patronaatsrecht, de tienden en de heerlijke rechten in diverse plaatsen in de huidige provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Noord-Brabant (Nederland).⁷

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied grotendeels in gebruik is als akkerland. Aan de straatzijde is historische bebouwing te zien. Het onderzoeksgebied is reeds langs de historische voorloper van de huidige Langstraat gelegen. Ten zuiden van het onderzoeksgebied is de abdij van Tongerlo zichtbaar op de kaart. Ook het historische centrum van Tongerlo vinden we ten zuiden van het onderzoeksgebied.

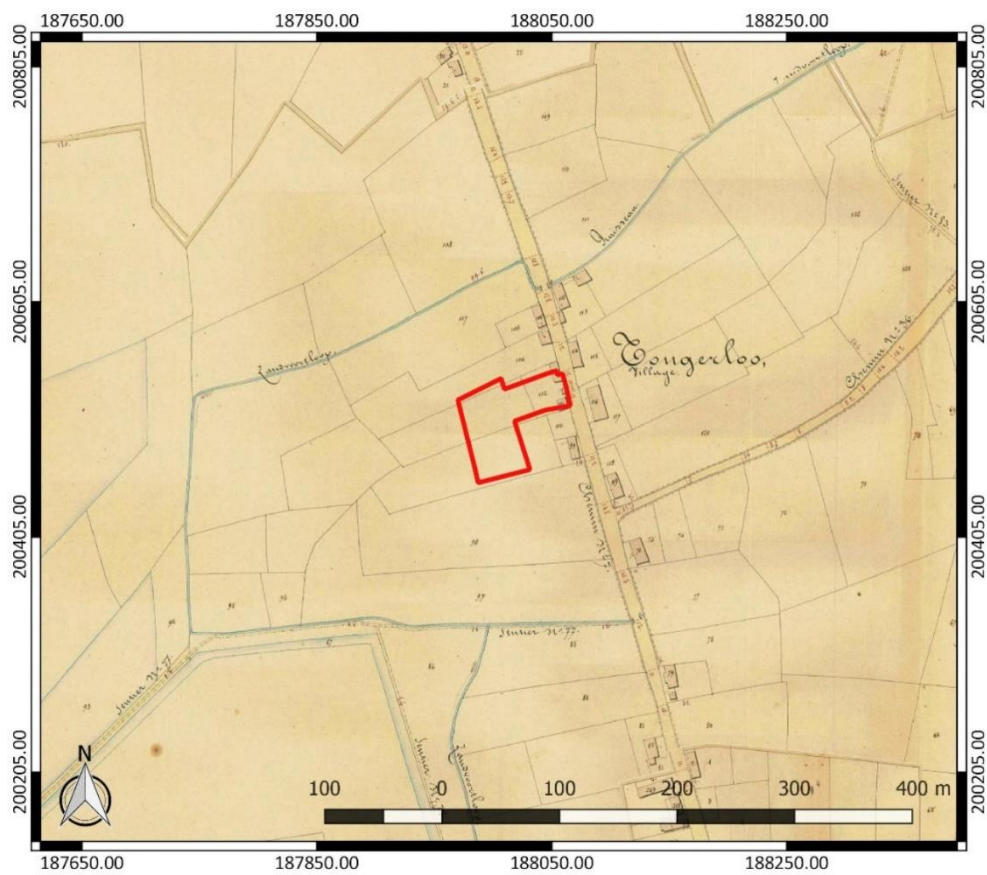
Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog steeds bebouwing te zien langsheen de historische voorloper van de huidige Langstraat. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland. Net als op de Ferrariskaart is de Zandvoortloop ten noorden van het terrein reeds zichtbaar (Figuur 18).

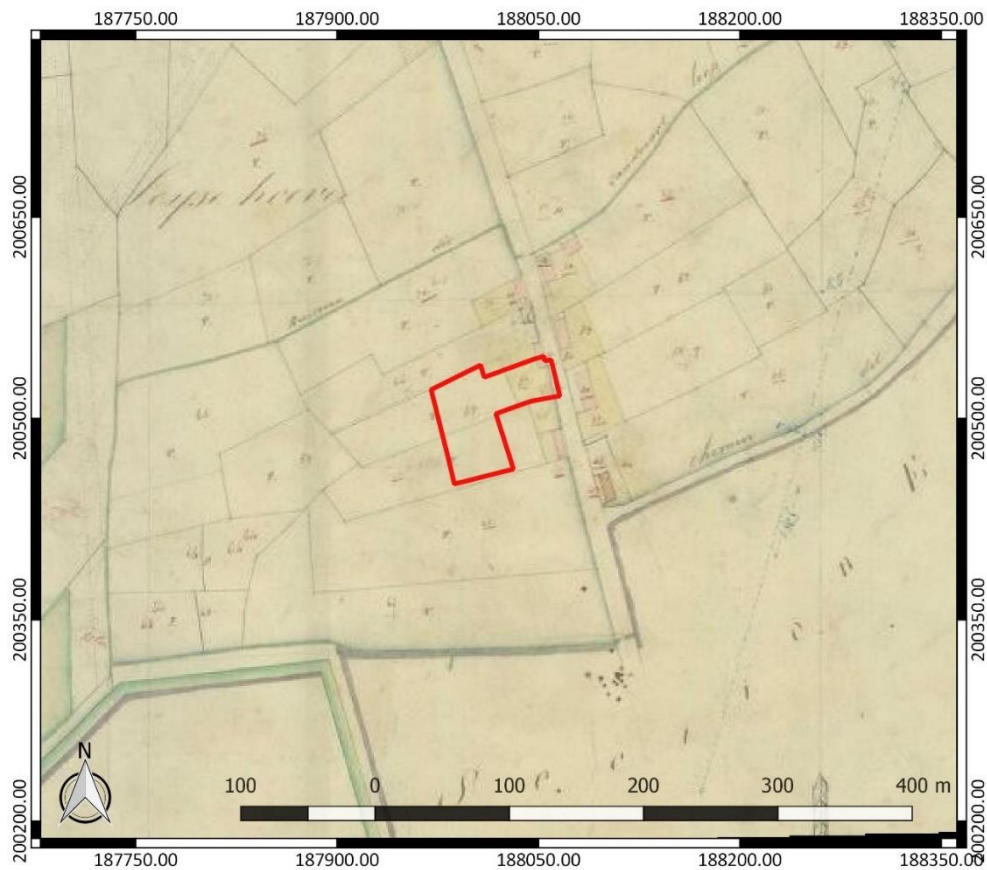
⁷Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Dorpskern Pulderbos [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/127447> (Geraadpleegd op 31-03-2022); Ferket/Reyns 2020, 29

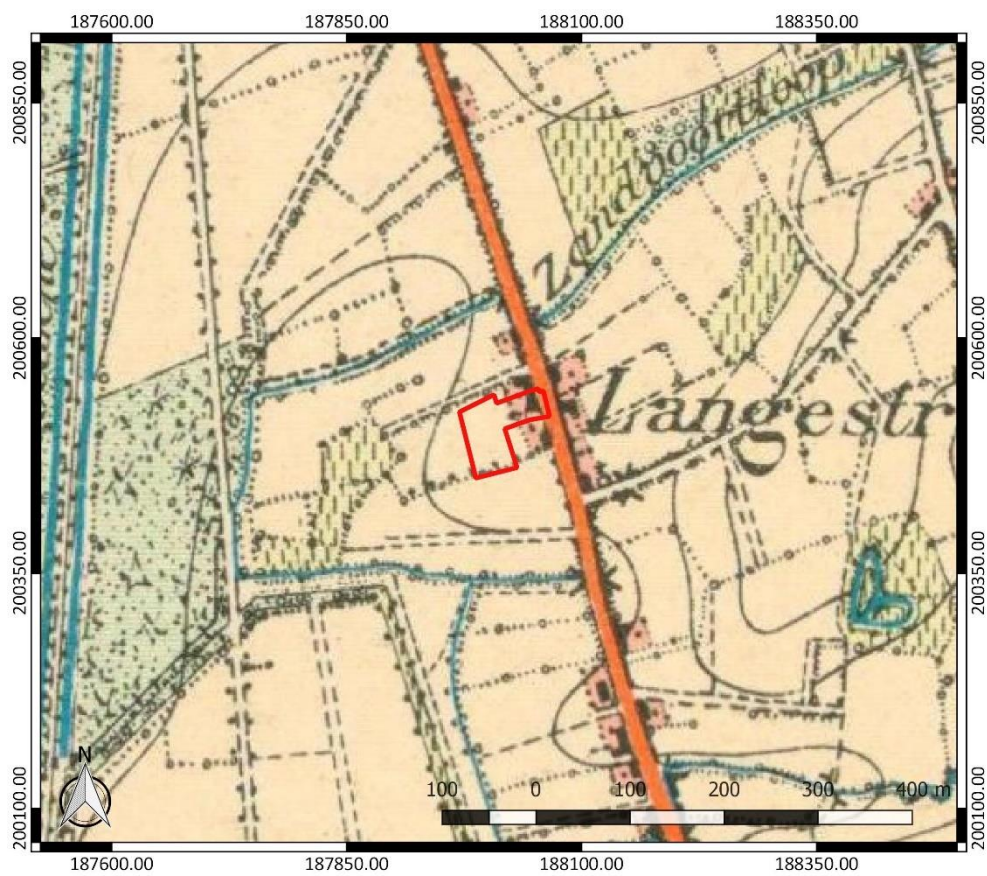
Figuur 17: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

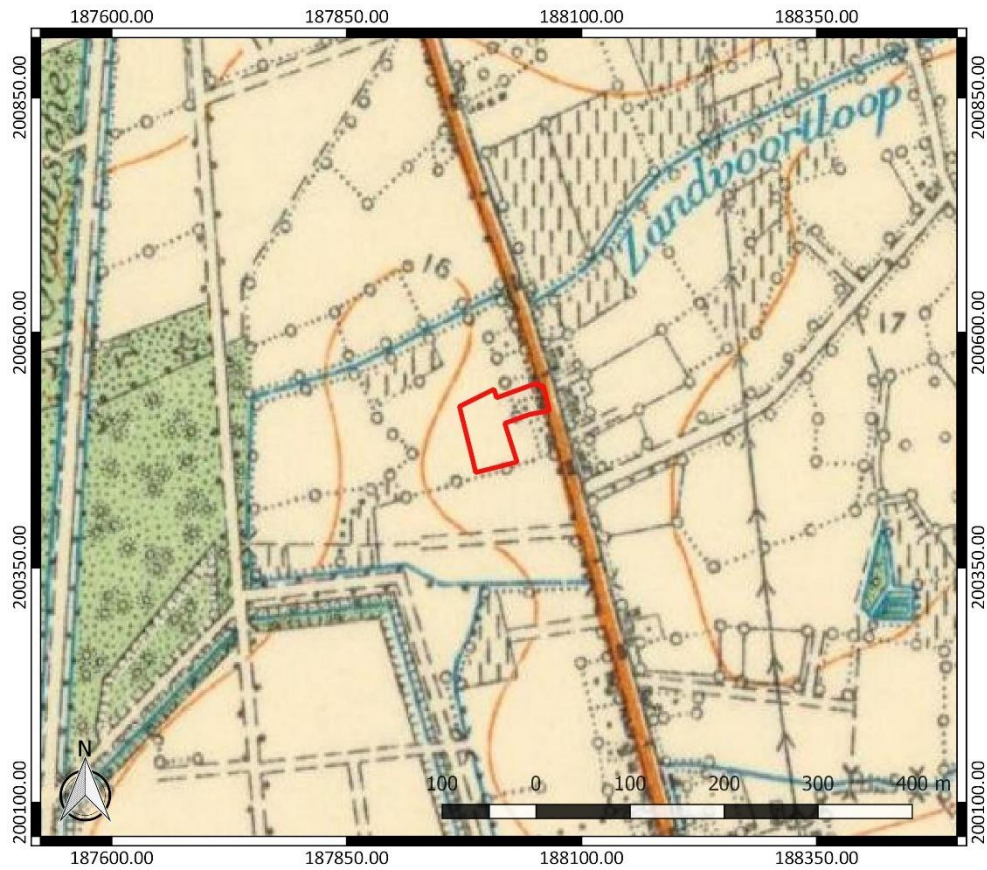
Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

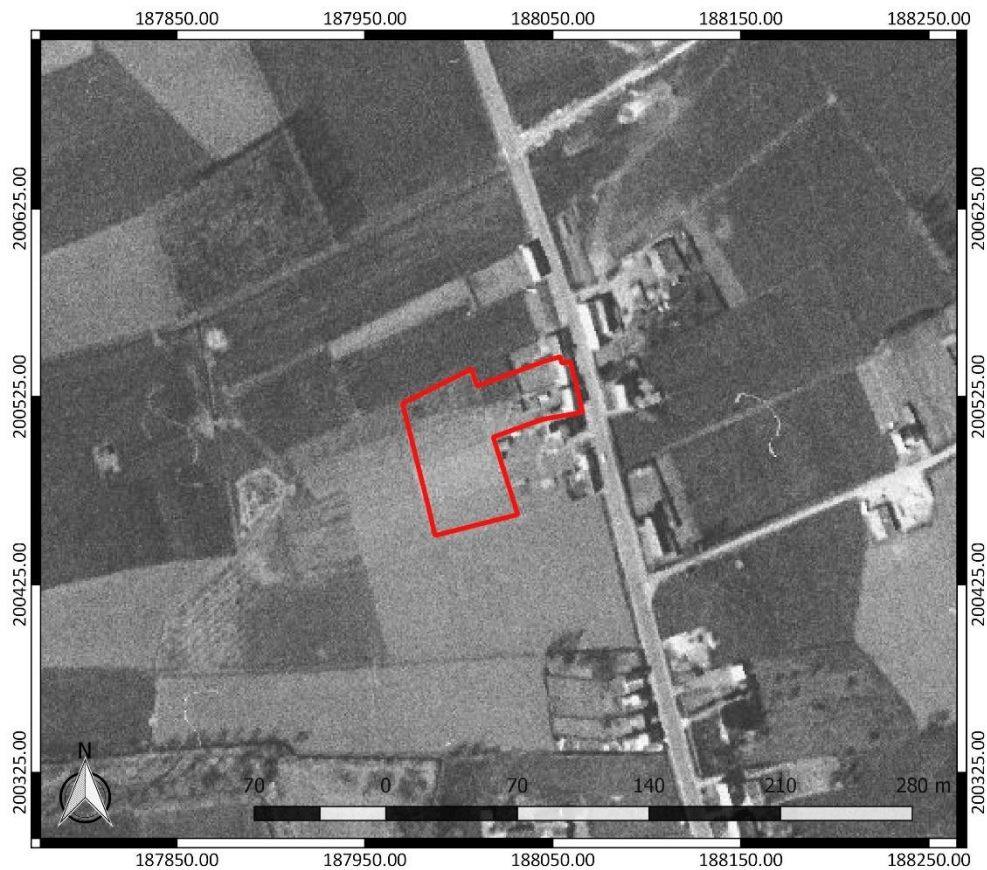
Figuur 19: Primitief kadasterplan (1830-1834) sectie E met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 20: Topografische kaart uit 1893 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Topografische kaart uit 1942 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

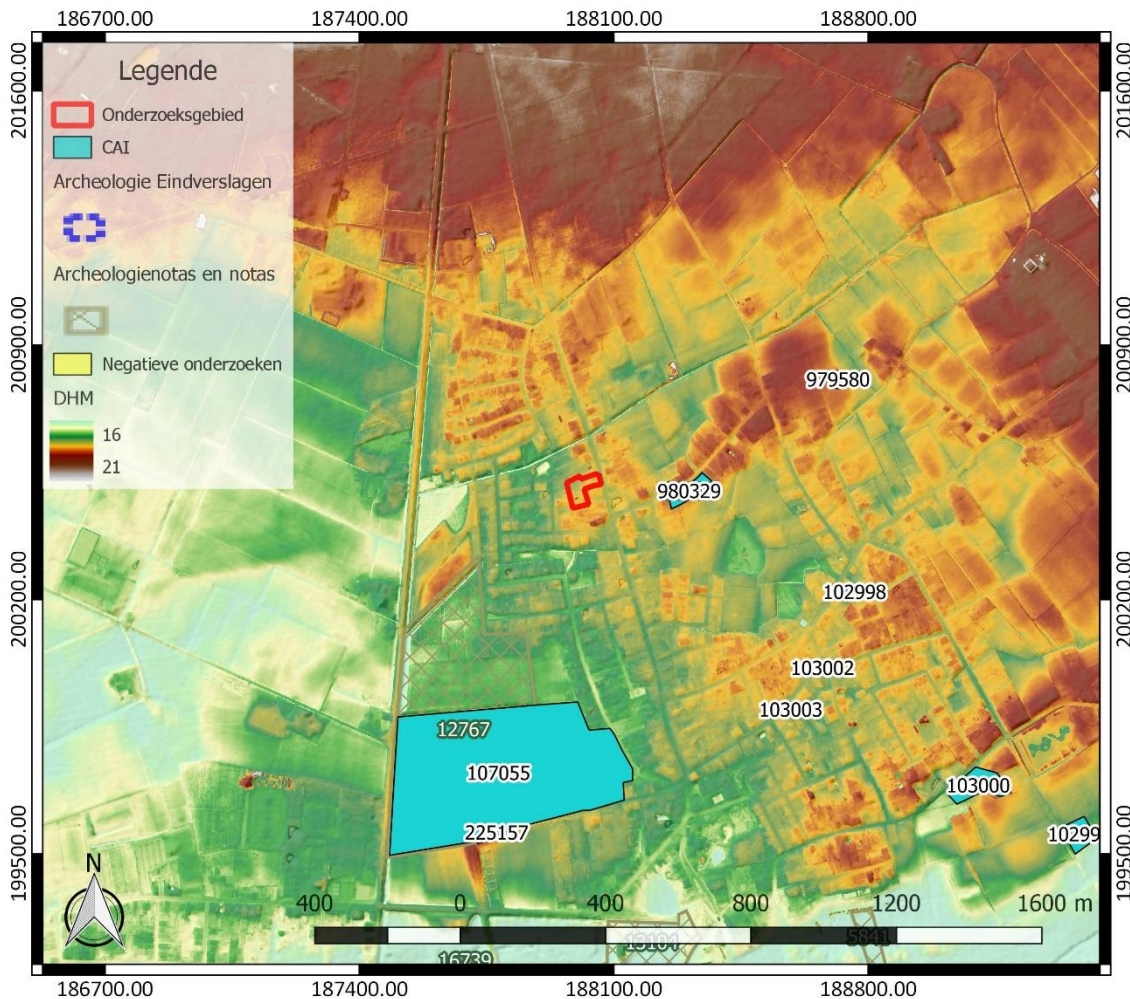
Figuur 23: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Het primitief kadasterplan (1830-1834) geeft bebouwing aan de straatzijde weer (Figuur 19). De rest van het terrein is nog steeds onbebouwd en vermoedelijk nog steeds in gebruik als akkerland. Ook twee topografische kaarten uit 1893 en 1942 vertonen weinig verandering in het landschap (Figuur 20 en Figuur 21). Wel zien we de aanleg van enkele wegen ten noorden, westen en ten zuiden van het onderzoeksgebied.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 22) toont nog steeds het agrarische karakter van het onderzoeksgebied en van het ruimere landschap. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 23) toont dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied enorm uitgebreid is. Het beeld komt verder overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 24). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 24: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DHM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Net ten oosten van het onderzoeksgebied werd een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 980329). Er werd vastgesteld dat de oorspronkelijke podzolbodem reeds in de ploeglaag was opgenomen en er bleek enkel sprake van een A-C bodemopbouw. De oudste aangetroffen sporen omvatten een gracht uit de 13de eeuw die aangelegd werd om landbouwareaal af te bakenen in een gebied dat voorheen tot de 'woeste gronden' behoorde. De woeste gronden omvat het oorspronkelijke bos- en of heideland. Vermoedelijk is er nabij het onderzoeksgebied een woonerf aanwezig die in relatie stond met de greppel maar deze werd niet vastgesteld tijdens het onderzoek.⁸

Ten oosten hiervan werden enkele metaaldetectievondsten gedaan op gronden die historisch gezien onderdeel waren van de abdij van Tongerlo (CAI ID 979580). Zo werd er een set carbuurlampen van een fiets uit de nieuwste tijd aangetroffen alsook een koperen, religieus draagteken/penning uit 1858 afkomstig uit Lyon, een fragment van de koperband van een obus en enkele munten. De aangetroffen munten omvatten een Naamse liard/oord uit het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw met Karel II of Filips V er op, een Naamse liard met een diameter van 23 mm, een Luikse

⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Westerlo Leistraat 16
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980329> (Geraadpleegd op 05-12-2022)

oord van Jan Theodoor van Beieren vermoedelijk uit 1744, enkele Belgische centiemunten uit de 19de en 20ste eeuw en meerdere ongedefinieerde munten vervaardigd uit koper.⁹

Ten zuiden hiervan was een voormalige abdijhoeve aanwezig die mogelijk al teruggaat tot 1401 (CAI ID 102998).¹⁰ Volgens de literatuur zou echter pas eind 17de eeuw hier een hoeve opgericht moeten zijn.¹¹

Ten zuidwesten hiervan staat de kapel van O.L. Vrouw-ten-Eik waarvan het koor een restant is van de oorspronkelijke kapel uit 1639 (CAI ID 103002).¹² Hier net ten zuidwesten van ligt de Geelse straat die mogelijk reeds op de Ferrariskaart aangeduid stond (CAI ID 103003).¹³

De abdij van Tongerlo is ten zuiden van het onderzoeksgebied gesitueerd (CAI ID 107055).¹⁴ Zoals eerder vermeld, had de aanwezigheid van de abdij een grote impact op de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Het dubbelklooster werd gesticht rond 1130-1133 en groeide al snel tijdens de Gregoriaanse kerkhervormingen. De abdij zelf is ommuurd met een omgrachting die nog grotendeels bewaard is. De toegangsweg bestaat uit een lindendreef die werd aangeplant in 1678. De abdij is opgebouwd rondom een uitgestrekt binnenplein en bevatte doorheen de tijd: een bisschophuis, een prelatuur, abts- of prelaathuis, een ommuurde abtstuint, een kloosterpand en de abdijkerk. Later kwamen hier nog een Da Vinci museum bij alsook drie schuren die gebruikt worden als abdijsmuseum.¹⁵

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein is gelegen aan de noordelijke toegangsweg tot Tongerlo tussen de Leyse Hoestraat en de Bosstraat in het noorden, de Leistraat in het oosten, de Kievitstraat in het zuiden en de Korhoenstraat in het westen. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging op een kleine, drogere opduiking in het landschap. In de omgeving zijn verschillende waterlopen aanwezig zoals de

⁹ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Tongerlo	Moestoemaat	I
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/979580			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹⁰ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Hof	ter	Heide
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102998			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹¹ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Abdijhoeve	Hof	ter Heide
[online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43653			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹² Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Kapel van	O.L.	Vrouw-ten-Eik
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103002			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹³ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Geelse		Straat
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103003			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹⁴ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Abdij	van	Tongerlo
[online] https://id.erfgoed.net/waarnemingen/107055			(Geraadpleegd op 05-12-2022)			
¹⁵ Agentschap	Onroerend	Erfgoed	2022:	Abdij	van	Tongerlo
[online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135042			(Geraadpleegd op 06-12-2022)			

Wimp en de Zandvoortloop. Dat het onderzoeksgebied ook langer geleden al in de buurt van een waterloop lag, wordt aangetoond door de quartairgeologische kaart. Dit maakt dat het onderzoeksgebied op basis van de landschappelijke ligging potentieel op steentijd artefactensites kent, ook al zijn er nog geen steentijd artefactensites in de omgeving gekend. Dit kan een gevolg zijn van de aard van het onderzoek in de omgeving. Aan de andere kant is het ook mogelijk dat natuurlijke aardkundige eenheden waarin een goed bewaarde steentijd artefactensite kan voorkomen, opgenomen zijn in het latere plaggendek. Archeologisch onderzoek in de nabije en ruimere omgeving toont aan dat resten van de middeleeuwen tot de nieuwste tijd kunnen voorkomen, maar de aanwezigheid van oudere relevante archeologische resten op het terrein is momenteel zonder terreinonderzoek nog niet uit te sluiten.

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Dit leert ons dat het terrein van in de nieuwe tijd tot op heden voornamelijk in gebruik lijkt te zijn geweest als akkerland. Langs de straatzijde was wel steeds bebouwing op te merken. Op een luchtfoto van 2005-2007 verschijnt voor het eerst de verharding op de rest van het terrein.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen en de aanleg van wegenis. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast, maar de bouw van de woningen betekent een verstoringsdiepte tot ca. 3 m. Ook de aan te leggen nutsvoorzieningen zullen een negatieve impact op het bodemarchief hebben. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijke ligging op een kleine, drogere opduiking in het landschap. Binnen het onderzoeksgebied zelf is een overgang op te merken van nattere naar drogere gronden, waar we vaak sporen van bewoning vinden. De ligging van het onderzoeksgebied op korte afstand tot een waterloop die al op de quartairgeologische kaart aangegeven is, evenals de situering van het onderzoeksgebied op de overgang van drogere naar nattere gronden, betekent dat we rekening moeten houden met potentieel op steentijd artefactensites. Wel is mogelijk dat natuurlijke aardkundige eenheden waarin steentijd artefactensites te verwachten zijn, intussen opgenomen zijn in het volgens de bodemkaart mogelijk aanwezige plaggendek. De verwachte aanwezigheid van een plaggendek geeft aan dat de gronden reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen werden als akkerland. De geplande werken betekenen een bedreiging van het aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein en de vraagtekens omtrent de bodemopbouw is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de oprichting van eengezinswoningen, diende een archeologienota opgesteld te worden. Het onderzoeksgebied is gelegen op de zuidwestelijke flank van het landschapsreliëf van Geel. De bodem varieert van nattere naar drogere gronden, wat vaak plaatsen zijn waar we middeleeuwse bewoningssporen aantreffen, maar ook de aanwezigheid van oudere relevante archeologische resten is op dit moment nog niet uit te sluiten. De aanwezigheid van een pluggenbodem wijst er op dat het terrein inderdaad minstens reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen is als akkerland en mogelijk een goed bewaard bodemarchief kent. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het volledige bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het pluggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Ferket, R./N. Reyns, 2020: *Archeologienota Westerlo – Boerenkrijglaan 209*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 1115).

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse archeologische rapporten 34).

4.2 Websites

Cartesius (2022)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

